

**ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՆԱԴՈՒՆԵՆ
ԲՈՆԱՊԱՐՏԻ ԱՐՇԱՎԱՆՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ**

ԽԱԶԻԿ ԱԶԻԶՅԱՆ

Նապոլեոն Բոնապարտի կողմից նախաձեռնված կառավարչական բարեփոխումները, չնայած օկուպացիոն տարրերի պարունակությանը, նպաստեցին կառավարման առաջադիմական մոտեցումների ներդրմանը և ուղղակի ու անուղղակի էապես վերափոխեցին նոր ժամանակաշրջանի Եգիպտոսի կառավարման համակարգը: Հենց այս բարեփոխումների ներդրման և զարգացման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությանն է ուղղված այս հոդվածը: Չնայած Բոնապարտյան բարեփոխումների մասնակի ծախողմանը՝ դրանք դարձան Եգիպտոսի նոր կառավարչի՝ Մուհամմադ Ալիի կողմից նախաձեռնված բարեփոխումների գաղափարական ամուր հենասյունը: Հոդվածում հետազոտվել են նաև ավանդական և նորամուծական կառավարման մեխանիզմների զուգակցման, իշխանության մարմինների հասարակական կազմի ընդարձակման նպատակահարմարության, ինչպես նաև բարեփոխումների գործնական իրագործման և այլ հիմնախնդիրներ:

Բանալի բառեր – Նապոլեոն Բոնապարտ, կառավարման համակարգ, Եգիպտոս, նորամուծություններ, հասարակական կազմի ընդարձակում, բարեփոխումներ:

Պատմագրության մեջ հայրենական և արտասահմանյան ուսումնասիրողների կարծիքով Նապոլեոն Բոնապարտի եգիպտական արշավանքը (1798-1801թթ.) կրում էր ակնհայտ օկուպացիոն բնույթ, բայց դրա հետ մեկտեղ ֆրանսիական վարչակարգի քաղաքականությունը նվաճողականի հետ միասին ներառում էր նաև առաջադիմական գաղափարներ, որոնք Նապոլեոն Բոնապարտը առաջ էր քաշում ֆրանսիական բանակի կողմից բռնազավթված երկրներում: Այս մասին փաստում է նաև խորհրդային պատմաբան, Ֆրանսիայի պատմության, մասնավորապես Ֆրանսիական մեծ հեղափոխության հայտնի մասնագետ Ալբերտ Մանֆրեդը իր «Նապոլեոն Բոնապարտ» գրքում. նա նշում է, որ Եգիպտոսում Նապոլեոնն իրականացրեց հակաֆեոդալական բնույթի մի շարք բարեփոխումներ, սակայն չստացավ արաբների աջակցությունը¹:

Արևմտյան պատմաբան-արևելագետների որոշ աշխատություններում դարձյալ խոսվում է այն մասին, որ Նապոլեոնը հակված էր վերափոխելու

¹ **Манфред А.** Наполеон Бонапарт. Москва, 1971, стр. 212, 213.

Եգիպտոսի ներքին կյանքը, այդ թվում՝ նաև այդ երկրի իշխանական մարմինների և իրավական ինստիտուտների կառուցվածքը: Հայտնի ամերիկացի արևելագետ Ստենֆորդ Ջ. Շոուն հաստատում է, որ ֆրանսիական ռազմարշավը հեղափոխեց ինչպես Եգիպտոսի կառավարման համակարգը, այնպես էլ հասարակությունը²:

Նապոլեոն Բոնապարտի ռազմարշավի ժամանակ Եգիպտոսի քաղաքական իրավիճակի վերլուծությունը թույլ է տալիս որոշել, թե իրականում որքանով էին առաջադեմ ֆրանսիական իշխանությունների միջոցառումները՝ հաշվի առնելով ինչպես իրականացված, այնպես էլ նախատեսվող նորարարությունները կառավարման և դատական համակարգերում:

Հուլիսի 2-ին Ալեքսանդրիայում ֆրանսիական զորքերի իջեցումից և 1798թ. հուլիսի 21-ին՝ մամլուքյան ջոկատների ջախջախումից հետո, էքսպեդիցիոն կորպուսի միավորումները Նապոլեոնի հրամանով բռնազավթեցին Դելտայի մարզերը և սկսեցին Միջին և Վերին Եգիպտոսի գրավումը:

Եգիպտոսի գրավված տարածքների վրա հաստատելով օկուպացիոն համակարգ՝ Նապոլեոնը ձգտում էր ստանալ տեղական բնակչության աջակցությունը: Ռազմարշավի հենց սկզբից Նապոլեոնը ձգտում էր աջակիցներ գտնել: Ալեքսանդրիայում գեներալ Կլեբերին պարետ նշանակելու հետ կապված վերջինիս ուղղված նամակում Նապոլեոնը գրում էր, որ անհրաժեշտ է հնարավորինս արաբների հետ համաձայնության գալ և մեծ հարգանք ցուցաբերել մուֆթիներին և գլխավոր շեյխերին: Հատկանշական է, որ Նապոլեոնը սկզբում հակված էր Եգիպտոսի համար ավանդական կառավարման պետական ինստիտուտների պահպանմանը: Դեռևս 1798թ. հուլիսի 2-ից 7-ը՝ ֆրանսիական էքսպեդիցիոն կորպուսի իջեցումից հետո, Ալեքսանդրիայում նրա հրամանով ստեղծվեց դիվան, որի մեջ ընդգրկվեցին առավել հարգված շեյխեր և հայտնի քաղաքացիներ: Բոնապարտը դիվանի անդամներին հավաստիացրեց, որ ֆրանսիական ռազմական իշխանությունները պետք է խորհրդակցեն նրանց հետ նախատեսվող միջոցառումների վերաբերյալ: Միաժամանակ նա դիվանի անդամներից պահանջեց դրսևորել չեզոքություն ֆրանսիական վարչակարգի նկատմամբ³:

² **Efendi H.** Ottoman Egypt in the Age of the French Revolution: Translated by Stanford Jay Shaw. Cambridge, 1964, p. 23.

³ **Кириллина С., Рябков М.** Система управления и мусульманское судопроизводство Египта в период экспедиции Наполеон I Бонапарта (1798-1801гг.): Восток в новое время. Экономика, государственный строй. Москва, 1991, стр. 131.

Հասարակական հենարանի փնտրտուքը տեղական վերնախավի մեջ և օկուպացիոն վարչակարգի համագործակցությունը դիվանների հետ դարձան Նապոլեոնի ներքին քաղաքականության չափանիշը Եգիպտոսում: 1798թ. հուլիսի 25-ին՝ ֆրանսիական զորքի՝ Կահիրե մտնելուց մեկ օր հետո, Նապոլեոնը տվեց Կահիրեի դիվանի ձևավորման հրամանը, որի արդյունքում որոշվեց իշխանության ձևափոխված 10 անդամների կազմում ընդգրկել մուսուլմանական հոգևորականության ակնառու ներկայացուցիչներին⁴: Նշանավոր հոգևորականների ընդգրկումը դիվանի մեջ պայմանավորված էր ֆրանսիացիների՝ պետական կառավարումից մամլուքներին դուրս մղելու ծրագրերով, ովքեր օկուպանտներին դիմադրող հիմնական ռազմական ուժն էին⁵:

Այսպիսով, Բոնապարտը իրագործեց հստակ մտածված և բազմակողմանի հետևանքներ ենթադրող կարևոր քաղաքական քայլ. նա ոչ միայն պետական կառավարման համակարգից դուրս մղեց մամլուքներին, այլ նաև օգտագործելով մուսուլմանական ժողովրդի հավատքը և տրամադրվածությունը հոգևորականների նկատմամբ՝ այն ուղղեց իր կողմից վերափոխված կառավարման համակարգի նկատմամբ հավատի բարձրացմանը:

Դիվանի աշխատանքը հսկելու համար նշանակվում էին ֆրանսիացի խորհրդականներ: Նապոլեոնը հաշվի առավ դիվանի անդամների կարծիքը նահանգային կառավարման մարմինների կազմակերպման վերաբերյալ: Շեյխերն արտահայտվեցին նահանգային նախկին վարչական համակարգի պահպանման օգտին և աջակցեցին այն ծրագրին, ըստ որի Եգիպտոսի բոլոր նահանգներում ստեղծվում էին տեղական դիվաններ, որոնք կազմված էին 7 անդամներից: Նահանգային դիվանները պետք է իրենց ներկայացուցիչներին ուղարկեին մասնակցելու կենտրոնական կահիրյան դիվանի աշխատանքներին⁶:

Այսպիսով, դիվանների ինչպես տեղական, այնպես էլ կենտրոնական կառավարման համակարգերին տրվեցին հիմնականում խորհրդակցական գործառնություններ: Ֆրանսիացիները, խորհրդականների միջոցով խստորեն

⁴ Абд ар-Рахман ал-Джабарті. Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801). Москва, 1962, стр. 68.

⁵ Vatikiotis P. The History of Modern Egypt. From Muhammad Ali to Mubarak. 4th edition, London, 1991, p. 39-40.

⁶ Кириллина С., Рябков М. Система управления и мусульманское судопроизводство Египта в период экспедиции Наполеон I Бонапарта (1798-1801гг.): Восток в новое время. Экономика, государственный строй, стр. 132, 133.

հսկելով կենտրոնական և նահանգային դիվանների գործունեությունը, այն ուղղորդում էին իրենց համար ձեռնադրված ճանապարհով և խոչընդոտում էին ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու փորձերը, որոնք չէին համապատասխանում օկուպացիոն համակարգի շահերին⁷:

Շրջանցելով կենտրոնական դիվանը՝ ֆրանսիական իշխանությունները հրամայում էին վճարել հարկերը, իրականացնում էին խուզարկություններ և ձերբակալություններ, բռնագրավում էին բնակչության ունեցվածքը: Ալ-Ջաբարտիի վկայությամբ արդեն 1798թ. վերջին ֆրանսիական իշխանությունները սկսեցին անտեսել իրենց կողմից ստեղծված կահիրյան դիվանը⁸: Խոստացված խորհրդակցությունը, որը պետք է անցկացվեր նրա անդամների հետ, չիրականացվեց, և արդյունքում այդ կառույցը դադարեցրեց իր գոյությունը ստեղծումից ընդամենը 2 ամիս անց:

Շուտով ֆրանսիական վարչակարգը փորձեց ձևավորել նոր համաեգիպտական մարմին, որը ստացավ Մեծ դիվան (Գերագույն խորհուրդ) անվանումը: Նահանգների ֆրանսիացի նահանգապետերը նոր դիվանի աշխատանքներին մասնակցելու համար Կահիրե ուղարկեցին տեղական ավագանիների ներկայացուցիչներին, ովքեր էական ազդեցություն ունեին բնակչության մեջ և չեզոք էին օկուպացիոն իշխանությունների նկատմամբ: Ընդհանուր առմամբ դիվանում հաշվվում էր 180 եգիպտացի⁹: Մեծ դիվանի ղեկավար ընտրվեց շեյխ Աբդալլահ աշ-Շարկավին:

1798թ. հոկտեմբերին՝ ֆրանսիացիների կողմից Կահիրեի ապստամբությունը ճնշելուց հետո, Մեծ դիվանը փաստացի չէր գործում: Միայն 2 ամիս անց՝ 1798թ. դեկտեմբերին, ֆրանսիական վարչակարգը սկսեց վերջինի վերականգնավորումը: Այն կազմված էր 60 անդամներից. նախկին Գլխավոր խորհրդի համեմատությամբ դիվանի անդամների թիվը 3 անգամ կրճատվեց¹⁰:

Մեծ դիվանի անդամներից ձևավորվեց Յուրահատուկ կամ Մշտական

⁷ **Charles-Roux F.** Bonaparte: Governor of Egypt. Translated From The French by Dickes E., London, 1937, p. 52-58.

⁸ **Абд ар-Рахман ал-Джабарти.** Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801), стр. 88.

⁹ **Charles-Roux F.** Bonaparte: Governor of Egypt, p. 58.

¹⁰ **Кириллина С., Рябков М.** Система управления и мусульманское судопроизводство Египта в период экспедиции Наполеон I Бонапарта (1798-1801гг.): Восток в новое время. Экономика, государственный строй, стр. 135.

դիվան, որի մեջ մտան 14 մարդ¹¹: Ընտրված էին եգիպտական հասարակությունից ֆրանսիացիների նկատմամբ առավել չեզոք դիրք ունեցող տարրերը, որով և բացատրվում է դիվանի մեջ քրիստոնյաների՝ ղապտինների և սիրիացիների ընդգրկումը:

Ընդհանուր առմամբ, ինչպես արդեն ասվեց, Կահիրեում և նահանգներում ստեղծված դիվանների համակարգը կոչված էր դառնալու օկուպացիոն վարչակարգի քաղաքականության ուղեցույցը: Գաղութային վարչակարգում դիվաններին հատկացված էր կառավարման մարմինների խամաճիկային դեր: Դրա հետ մեկտեղ Բոնապարտի գլխավորությամբ ֆրանսիական իշխանությունները չէին փորձում ինչ-որ ձևով «եվրոպականացնել» և «հեղափոխել» Եգիպտոսի կառավարման համակարգը: Նապոլեոնն իր խաղաղությամբ կատարել էր ավանդական մուսուլմանական իշխանության մարմինների վրա: Նրանց հաճախակի վերակառուցումը պայմանավորված էր լավագույն հարաբերակցության փնտրտուքով ֆրանսիական և տեղական վարչությունների միջև, որը կապահովեր քաղաքական ոլորտում ֆրանսիացիների բացարձակ գերակայությունը:

Հատկանշական է, որ ֆրանսիական ռազմական վարչության և դիվանների միջև բախումները պայմանավորված էին հարկային դրույքների հետ կապված անհամաձայնություններով, ռազմատուգանքների չափազանց մեծ ծավալներով և այլ հարցերով, որոնք կապված էին օկուպացիոն զորքերի ապահովման հետ¹²:

Ֆրանսիական վարչակարգի կողմից մամլուքների դեմ ճնշումների հետ կապված կառավարման համակարգում նրանց տեղը զբաղեցրին հիմնականում բարձրագույն մուսուլմանական հոգևորականության ներկայացուցիչները: Սակայն այդպիսի փոփոխությունները հակաֆեոդալական բնույթ չէին կրում, որը հաճախ վերագրվում է Եգիպտոսում Նապոլեոնի բարեփոխումներին: Դասային տեսակետից իշխանության մարմինների կազմը գործնականում չփոխվեց, քանի որ ուլեմները, զբաղեցնելով մամլուքների տեղը, իշխող դասի բավականին ազդեցիկ խումբ էին:

¹¹ Абд ар-Рахман ал-Джабарти. Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801), стр. 128.

¹² Кириллина С., Рябков М. Система управления и мусульманское судопроизводство Египта в период экспедиции Наполеон I Бонапарта (1798-1801гг.): Восток в новое время. Экономика, государственный строй, стр. 135, 136.

Իշխանության մարմինների մեջ մի շարք կրոնական ակնառու հեղինակությունների ընդգրկումը պայմանավորված էր նրանով, որ ուլեմները Նապոլեոնի կողմից դիտվում էին միակ իրական քաղաքական ուժ՝ որպես այլընտրանք մամլուքյան խմբավորումներին և օսմանյան իշխանություններին: Ֆրանսիական իշխանությունները Բոնապարտի գլխավորությամբ ձգտում էին հոգևորական գործիչներին գրավել իրենց կողմը՝ որպես իրենց քաղաքականության իրավագոր ուղեկցորդներ օգտագործելու համար: Նապոլեոնը գիտակցում էր, որ «ֆրանսիացիները, եթե նույնիսկ ուզենային, ապա չէին կարող կառավարել այս երկիրը», այդ պատճառով անհրաժեշտ էր դիմել ուլեմների աջակցությանը, ովքեր, նրա խոսքերով, «միաժամանակ և՛ ազնվականներ էին, և՛ իրավագետներ»¹³:

Նապոլեոնը ռազմարշավի առաջին ամիսներին հայտարարում էր մուսուլմանական արժեքներին իր նվիրվածության մասին և մասնավորապես արտահայտվում էր իսլամական դատական ինստիտուտների պահպանման օգտին: Նման հայտարարությունները չէին կրում ձևական բնույթ և գործնականում իրականացվում էին:

Ֆրանսիական վարչակարգի կողմից դատական համակարգում իրականացված նորարարության կարևոր հետևանք էր 1798թ. Եգիպտոսի համար դատական նոր մարմնի (մահկամաթ ալ-կադայա) ստեղծումը, որի մեջ մտան 6 քրիստոնյա-ղպտիներ և 6 մուսուլման-վաճառականներ: Ֆրանսիացիների նախաձեռնությամբ գլխավոր դատավորի պաշտոնը ստանձնեց ղպտի Մալթին: Եգիպտոսի համար անսովոր երևույթ էր արդարադատության համակարգում արտոնությունների վստահումը քրիստոնեություն դավանող մարդու:

Ֆրանսիական ռազմարշավի նախօրյակին, չնայած մամլուքների տիրապետությանը, Եգիպտոսում մուսուլմանական դատավարական համակարգը շարունակում էր մնալ Բարձր դռան հսկողության տակ: Դատական ապարատում առաջատար պաշտոնները որպես կանոն զբաղեցնում էին ոչ եգիպտացիները: Դրա հետ մեկտեղ նկատվում էր կրոնական-իրավական ոլորտի մասնակի անցման միտում տեղական մուսուլմանական հոգևորականության ձեռքը: Մամլուքները, հանդես գալով Բարձր դռան դիկտատի դեմ, հանձինս օսմանյան շարիաթական դատավորների, տեսնում էին կենտրոնական կառավարության շահերի ջատագովների, ինչի արդյունքում սկսեցին եգիպտական դատական համակարգից դուրս մղել օսմանյան կադիներին ու մեծացնել տե-

¹³ Նույն տեղում, էջ 136,137:

ղական կադիների թիվը: Այս քաղաքականությունը, պայմանավորված մի քանի այլ շարժառիթներով, շարունակվեց ֆրանսիացիների կողմից: Ֆրանսիական վարչակարգի միջոցառումների շրջանակներում, որոնք ուղղված էին եգիպտական մուսուլմանական հոգևորականության հետ մերձեցմանը, աստիճանաբար իրականացվում էր Ստամբուլից ուղարկված կադիների փոխարինումը եգիպտացի շարիաթական դատավորներով: Այն փուլում, երբ Բոնապարտը, քողարկելով ռազմարշավի իրական նպատակները, մարտիկի դեր էր խաղում Եգիպտոսի վրա Բարձր դռան սուլթերետության պահպանման համար, 5 դատական պաշտոնները պահպանվում էին օսմանյան կադիների կողմից՝ օսմանյան գերիշխանության պատրանքը ինչ-որ կերպ պահպանելու համար: Միևնույն ժամանակ Նապոլեոնը գիտակցում էր, որ օսմանյան հոգևորական հեղինակությունները, ժամանակավորապես գտնվելով Եգիպտոսում, դժվար թե ակտիվորեն համագործակցեն օկուպացիոն բանակի հետ և աջակցեն ֆրանսիական նախագծերի կյանքի կոչմանը: Ֆրանսիական վարչակարգի կարծիքով եգիպտական հոգևորական հեղինակությունները դատական համակարգում պատասխանատու և առանցքային պաշտոններ ստանալուց հետո կարող էին հանդես գալ որպես օկուպացիոն իշխանությունների կամքի կատարողներ: Ստամբուլի դրածո, Եգիպտոսի գերագույն շարիաթական դատավոր Ջուսկաշի զադեի փախուստից հետո՝ 1799թ. մայիսին, երկրի գլխավոր կադիի պաշտոնում նշանակվեց եգիպտացի իրավագետ Ահմադ ալ-Արիշին¹⁴, ով այդ պաշտոնը որոշ ընդմիջումով զբաղեցրեց մինչև բռնազավթման վերջը (1801թ.): Միաժամանակ Նապոլեոնը նշեց, որ այսուհետ կադիի պաշտոններում պետք է նշանակվեն միայն եգիպտացիները:

Եգիպտոսից ֆրանսիական զորքերի տարհանումից հետո երկրում վերականգնվեց շարիաթական իրավական մարմինների կախվածությունն օսմանյան իշխանություններից: Առավել կարևոր կադիի պաշտոնները, այդ թվում՝ Եգիպտոսի ավանդական դատական համակարգի ղեկավարի պաշտոնը, դարձյալ զբաղեցրին Ստամբուլից ուղարկված մարդիկ¹⁵:

1800թ. նոյեմբերի սկզբին ֆրանսիացիները դարձյալ վերականգնավորեցին իշխանության մարմինների համակարգը: Մեծ դիվանը ցրվեց, Մշտա-

¹⁴ Абд ар-Рахман ал-Джабарти. Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801), стр. 211.

¹⁵ Кириллина С., Рябков М. Система управления и мусульманское судопроизводство Египта в период экспедиции Наполеон I Бонапарта (1798-1801гг.): Восток в новое время. Экономика, государственный строй, стр. 139.

կան դիվանի կազմի մեջ մտան գերազանցապես հոգևոր շրջանակների ներկայացուցիչները: Սակայն այս դիվանը ձևական բնույթ էր կրում և ֆրանսիական բանակի կապիտուլյացիայի պայմանագիրը կնքելուց 2 ամիս առաջ դադարեցրեց իր գործունեությունը Եգիպտոսում: Դիվանի վերջին նիստը կայացավ 1801թ. հուլիսի 6-ին¹⁶:

Կառավարման համակարգը, որը զուգակցում էր ֆրանսիական օկուպացիոն վարչակարգը և տեղական կառավարման մարմինները, գործում էր ֆրանսիացիների կողմից գրավված Ստորին և մասամբ Միջին Եգիպտոսի տարածքներում: Այն չտարածվեց Վերին Եգիպտոսում, որը դարձել էր երկարատև մարտերի խաղասալարեզ մամլուքյան կազմավորումների և ֆրանսիական էքսպեդիցիոն կորպուսի զորամասերի միջև:

Այսպիսով, չնայած Նապոլեոն Բոնապարտի ազատագրական և ժողովրդավարական կարգախոսներին, ֆրանսիական ռազմարշավի ժամանակահատվածում Եգիպտոսի կառավարման համակարգը, այնուամենայնիվ, պարունակում էր գաղութային համակարգի տարրեր, որոնք ֆրանսիական ռազմարշավի դիրքերի ամրապնդմանը զուգընթաց ավելի էին ընդգծվում: Այս հանգամանքը ևս մեկ անգամ ապացուցելու էր գալիս այն, որ ֆրանսիական ռազմարշավի բարձրաձայնած նպատակները սին էին, և Եգիպտոսի ազատագրումը Օսմանյան լծից միջանկյալ նպատակ էր տվյալ տարածաշրջանում միանձնյա վերահսկողության հաստատման ճանապարհին: Չնայած այն հանգամանքին, որ Եգիպտոսում պահպանվել էին թե՛ կառավարման ավանդական մարմինները, թե՛ մուսուլմանական իրավունքի վրա հիմնված դատական համակարգը, այնուամենայնիվ, դրա հետ մեկտեղ Նապոլեոն Բոնապարտի ռազմարշավը նշանակալի ազդեցություն թողեց եգիպտական հասարակության հետագա զարգացման վրա: Եգիպտոսում ֆրանսիացիների եռամյա գոյության արդյունքում մամլուքների հասարակական-քաղաքական դիրքերը քայքայվեցին: Հիմնական կառավարման համակարգում նրանց տեղը գրավեցին իսլամական հոգևոր հեղինակությունները: Ֆրանսիացիների օրոք Եգիպտոսի պատմության մեջ առաջին անգամ տեղի ունեցավ իշխանության մարմինների հասարակական կազմի ընդարձակում, ինչը ենթադրում էր համապատասխան հասարակական շերտերի առկայություն և ուղղված էր ներքին խռովությունների մեղմացմանը և բացառմանը: Ցավոք, Բոնապարտի

¹⁶ Абд ар-Рахман ал-Джабарти. Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801), стр. 355-357.

կողմից նախաձեռնված մի շարք բարեփոխումներ միայն մասնակիորեն իրականացվեցին ֆրանսիական իշխանության գերակայության ժամանակահատվածում, սակայն հետագայում դրանք կյանքի կոչվեցին Մուհամմադ Ալիի կողմից իրականացվող Եգիպտոսի կառավարման համակարգի վերակազմավորման ժամանակ:

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЕГИПТА ВО ВРЕМЕНА ЭКСПЕДИЦИИ НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА

ХАЧИК АЗИЗЯН

Инициированные Наполеоном Бонапартом управленческие реформы, несмотря на оккупационные элементы, способствовали введению прогрессивных механизмов управления и прямым и косвенным путем значительно изменили систему управления современного Египта. Статья направлена именно на обзор особенностей осуществления и развития этих реформ. Несмотря на частичный провал реформ Бонапарта, они стали одним из идейных основ для осуществления реформ новым правителем Египта Мухаммадом Али. В статье также рассмотрены целесообразность сочетания традиционных и инновационных механизмов управления, расширения социального состава государственных органов, а также проблемы практической реализации реформ и другие вопросы.

Ключевые слова – Наполеон Бонапарт, система управления, Египет, инновации, расширение социального состава, реформы.

THE ASPECTS OF THE EGYPTIAN MANAGEMENT SYSTEM DURING THE NAPOLEON BONAPARTE'S INVASION

KHACHIK AZIZYAN

The administrative reforms initiated by Napoleon Bonaparte, despite having some invasion issues contributed to the introduction of progressive management mechanisms and changed both directly and indirectly the management system of modern Egypt. This article is concerned with the investigation of the specifics of

the implementation and development of these reforms. Regardless of the partial failure of these reforms at the beginning, they became the ideological pillars of the reforms of the new Egyptian governor, Muhammad Ali. The feasibility of combining traditional and innovative management mechanisms, the appropriateness of the increase of number social members in the governing system are also studied together with the implementation of reforms and some other important issues.

Key words – Napoleon Bonaparte, management system, Egypt, innovations, expansion of social composition, reforms.